

Măriuca Oana CONSTANTIN*

**Cauza Ucraina c. Rusia (re. Crimeea)
Hotărârea Marii Camere a CEDO în dosarele
nr. 20958/14 și 38334/18 din 16 Decembrie 2020 (II)**

Introducere

Acest text continuă traducerea Hotărârii Marii Camere a CEDO din 16 Decembrie 2020 privind Cauza Ucraina c. Rusia (re. Crimeea) și evenimentele desfășurate în Crimeea și Sevastopol în 2014. În numărul anterior al NRDO, am prezentat situația de fapt și istoria relațiilor dintre Rusia și Ucraina care au precedat preluarea controlului de către Rusia în Crimeea și Sevastopol. În continuare, parcurgem un „istoric juridic” al acestei relații, urmărind actele normative interne și tratatele bilaterale sau internaționale relevante pentru evaluarea situației drepturilor omului din Crimeea și Sevastopol 2014, în contextul contextului politic respectiv. Traducerea nu conține textele integrale, ci extrase cu prevederile care clarifică din punct de vedere normativ acest context.

Totodată sunt incluse jurisprudență relevantă a CIJ, precum și analize și rapoarte ale organizațiilor internaționale guvernamentale (ONU, Consiliul Europei, OSCE și UE) și neguvernamentale (Human Rights Watch, Amnesty International). Aceste rapoarte documentează abuzurile Federației Ruse și ale guvernului de facto din Crimeea și Sevastopol, abuzuri cu care s-au confruntat locuitorii ucraineni și tătari ai peninsulei, precum și jurnaliștii ucraineni ori străini, activiștii suspecți de a fi pro-ucraineni din societatea civilă etc. În mod recurent, au fost constatate: omucideri cu intenție; fapte de tortură; încălcări ale demnității umane; privare ilegală de libertate; constrângerea unor persoane să servească în forțele

* Lector, Facultatea de Științe Politice, SNSPA București
Email: mariuca.constantin@politice.ro
Manuscris primit la 28 iulie 2022.

armate; preluarea cu forța a proprietății private; quasi-impunerea unei noi cetățenii, contrar normelor dreptului internațional; deportări sau transfer prin forță a populației; persecutarea unor grupuri identificabile de persoane pe criterii politice; dispariția forțată a unor persoane; restrângerea semnificativă a libertății de exprimare și de adunare pașnică, inclusiv a celor ce aveau ca scop păstrarea patrimoniului cultural; alte restrângeri severe ale libertății religioase atât pentru minoritatea musulmană, cât în raport cu Biserica Ortodoxă Ucraineană aflată sub autoritatea Patriarhiei Kievului. Explicații privind modul concret de încălcarea a drepturilor fundamentale se regăsesc mai jos.

CADRUL NORMATIV RELEVANT

I. Drept intern

A. Constituția Ucrainei

Curtea reține drept relevante prevederile constituționale stipulate la art. 1, art. 2, art. 73, art. 132, art. 134 - 139 și art. 157. Conform Constituției, Ucraina este un stat suveran și independent, stat de drept, democratic și social. Suveranitatea statului ucrainean se extinde pe tot teritoriul acestuia, iar teritoriul este indivizibil și inviolabil. Orice probleme teritoriale pot fi soluționate exclusiv pe bază de referendum la care participă toți cetățenii.

Constituția prevede că Republica Autonomă Crimeea este o parte constitutivă inseparabilă de Ucraina și are autoritatea de a lua decizii în limitele competențelor stabilite prin Constituție. Constituția Republicii Autonome Crimeea a fost adoptată de *Verkhovna Rada* a Republicii Autonome Crimeea și a fost aprobată de *Verkhovna Rada* a Ucrainei.

Caracterul autonom al regiunii impune regula ca actele normative ale *Verkhovna Rada* sau de Consiliul de Miniștri ale Republicii Autonome Crimeea să nu contravină Constituției Ucrainei, legilor ucrainene, precum și altor acte normative emise de autoritățile statului ucrainean. În limitele competențelor sale, *Verkhovna Rada* a Republicii Autonome Crimeea constituie organismul reprezentativ, fiind alcătuit din deputați aleși prin vot universal, egal, direct și secret, pentru un mandat de 5 ani. *Verkhovna Rada* a Republicii Autonome Crimeea emite decizii și rezoluții care sunt obligatorii doar pe teritoriul regiunii autonome.

Consiliul de Miniștri al Republicii Autonome Crimeea reprezintă guvernul regiunii autonome, iar șeful executivului Republicii Autonome Crimeea este numit și demis de *Verkhovna Rada* a Republicii Autonome Crimeea cu avizul Președintelui Ucrainei.

Autoritatea și procedura de constituire și de funcționare atât pentru *Verkhovna Rada* a Republicii Autonome Crimeea cât și pentru Consiliul de Miniștri al regiunii autonome sunt stabilite de Constituția și legile Ucrainei, iar pentru aspectele care aparțin strict competenței sale, de către *Verkhovna Rada* a Republicii Autonome Crimeea.

Justiția în Republica Autonomă Crimeea este competența instanțelor naționale, care aparțin unei puteri judecătorești unitare pe teritoriul Ucrainei.

În cadrul Republicii Autonome Crimeea funcționează Biroul reprezentativ al Președintelui Ucrainei al cărui statut va fi stabilit prin lege națională.

Conform art. 137, Republica Autonomă Crimeea poate emite acte cu caracter normativ în următoarele domenii: agricultura; administrarea pădurilor și a solului; minerit; afaceri publice; comerț; acte caritabile; construcții civile și administrarea locuințelor; turism, afaceri hoteliere și târguri; muzee, biblioteci, monumente istorice și zone protejate; transport public, străzi și aprovizionare cu apă; vânătoare și pescuit; servicii medicale și de sănătate. În cazul în care actele normative emise în baza acestor competențe nu sunt conforme Constituției și legilor Ucrainei, președintele Ucrainei poate suspenda aplicarea acestor acte normative concomitent cu o contestare a constituționalității acestora la Curtea Constituțională a Ucrainei. Art. 138 stipulează că sfera de competență a Republicii Autonome Ucraina cuprinde următoarele:

- organizarea alegerilor parlamentare pentru *Verkhovna Rada* a Republicii Autonome Crimeea și aprobarea componenței comisiei electorale a Republicii Autonome Crimeea;
- organizarea referendumurilor locale;
- administrarea proprietăților Republicii Autonome Crimeea;
- constituirea, aprobarea și implementarea bugetului Republicii Autonome Crimeea în conformitate cu taxele unitare și politicile bugetare ale Ucrainei;
- constituirea, aprobarea și implementarea programelor Republicii Autonome Crimeea privind dezvoltarea socio-economică și culturală, utilizarea resurselor naturii și protecția mediului, în conformitate cu programele existente la nivel național;
- recunoașterea statutului localităților ca stațiuni și stabilirea ariilor de protecție sanitara a stațiunilor;
- participarea la garantarea drepturilor și libertăților cetățenilor, pacea internă, promovarea și protejarea ordinii și siguranței publice;
- asigurarea dezvoltării limbii oficiale, precum și a celorlalte limbi și culturi prezente în Republica Autonomă Crimeea, și protejarea monumentelor istorice;
- participarea la realizarea programelor de stat pentru protejarea persoanelor deportate;
- declararea stării de urgență și stabilirea zonelor de mediu protejate de pe teritoriul Republicii Autonome Crimeea sau în anumite părți ale regiunii.

Alte competențe pot fi delegate către Republica Autonomă Crimeea prin legi naționale.

Conform art. 157, Constituția Ucrainei nu poate fi modificată atunci când amendamentele prevăd ori conduc la abolirea sau restrângerea drepturilor omului și

ale cetățenilor sau dacă urmăresc încălcarea independenței ori violarea indivizibilității teritoriale a Ucrainei. Constituția nu va putea fi amendată în condițiile aplicării legii marțiale sau a stării de urgență.

A. Rezoluția privind utilizarea Forțelor Armate ale Federației Ruse pe teritoriul Ucrainei, adoptată la 1 martie 2014 de Consiliul Federal al Adunării Federale a Federației Ruse (nr. 48-SF)

Rezoluția stabilește că, la cererea Președintelui Federației Ruse și pentru a proteja interesele „cetățenilor Federației Ruse, compatrioții noștri și personalul militar al contingentului Forțelor Armate ale Federației Ruse detașate în conformitate cu tratatele internațional în Ucraina (Republica Autonomă Crimeea), Adunarea Federală a Federației Ruse” a permis președintelui Federației Ruse să folosească Forțele Armate ale Federației Ruse pe teritoriul Ucrainei până când situația socială și

B. Legea Federală a Federației Ruse de abrogare a Acordului privind prezența Flotei Mării Negre a Federației Ruse pe teritoriul Ucrainei (nr. 38-FZ)

Conform acestei legi federale adoptate de Duma de Stat la 31 martie 2014 și aprobate de Consiliul Federației Ruse la 1 aprilie 2014, au încetat acordurile privind prezența Flotei Mării Negre a Federației Ruse pe teritoriul Ucrainei. Legea federală a intrat în vigoare la data publicării oficiale (2 aprilie 2014).

II. Tratatе bilaterale relevante între Ucraina și Federația Rusă

A. Tratatul de prietenie, cooperare și parteneriat între Ucraina și Federația Rusă din 31 mai 1997

Art. 3

Înaltele Părți Contractante vor organiza relațiile dintre ele pe baza următoarelor principii: respectul reciproc, egalitate suverană, integritate teritorială; inviolabilitatea granițelor; rezolvarea pașnică a diferendelor; nerecurgerea la forță sau la amenințarea cu forță, inclusiv prin mijloace de presiune economică; dreptul popoarelor la autodeterminare; non-intervenția în afaceri interne; respectarea drepturilor omului și libertăților fundamentale; cooperarea dintre state; și buna-credință în îndeplinirea obligațiilor internaționale asumate, precum și a altor norme universale de drept internațional.

Art. 6

Fiecare dintre Înaltele Părți contractante se va abține de la participarea la sau susținerea oricăror acțiuni îndreptate împotriva celeilalte Înalte Părți Contractante și își asumă obligația de a nu deveni parte la niciun acord cu state terțe care să fie îndreptat împotriva celeilalte Înalte Părți Contractante.

Art. 7

În eventualitate apariției unei situații care, în opinia uneia dintre Înaltele Părți Contractante, generează o amenințare la adresa păcii, violează pacea sau afectează interesele sale de securitate națională, suveranitate sau integritate teritorială, poate propune celeilalte Înalte Părți Contractante organizarea neîntârziată a unor consultări relevante.

Părțile vor face schimb de informații și, dacă este necesar, vor lua măsuri comune sau convenite de comun acord pentru rezolvarea situației.

Art. 38

Înalte Părți Contractante vor putea încheia acorduri bilaterale una cu cealaltă care se dovedea a fi necesare pentru implementarea prevederilor prezentului Tratat, precum și acorduri în domenii de interes comun.

Art. 40

Tratatul este încheiat pentru o perioadă de 10 ani, la finalul cărora va fi reînnoit automat pentru o altă perioadă de 10 ani, dacă niciuna dintre Înaltele Părți Contractante nu exprimă în mod expres voința de a renunța la tratat, prin intermediul unei notificări scrise, cu cel puțin 6 luni înainte de expirarea termenului actual de 10 ani”.

B. Acorduri bilaterale încheiate între Ucraina și Federația Rusă în perioada 1997-2010 privind prezența Flotei Mării negre a Federației Ruse pe teritoriul Ucrainei

1. Acordul dintre Federația Rusă și Ucraina privind statutul și condițiile pentru prezența Flotei Mării negre a Federației Ruse pe teritoriul Ucrainei (1997)

Scopul acestui tratat, semnat la Kiev la 28 mai 1997 și care a intrat în vigoare la 12 iulie 1999, pentru o perioadă de 20 de ani de la data aplicării sale provizorii, a fost acela de a defini statutul Flotei Mării Negre a Federației Ruse pe teritoriul Ucrainei. Prevederile relevante din acest tratat pe care le reține Curtea sunt stipulate de art. 4, art. 6 alin. 1, art. 8 alin. 4, art 12 alin. 1, art 15 alin 1 și 5, art. 18 alin. 1, art. 19 și art. 24.

Art. 4

Numărul total de personal militar, vase, armament și echipament militar al Flotei Mării Negre a Federației Ruse care staționează pe teritoriul Ucrainei nu va putea depăși limitele stabilite prin Acordul încheiat între Federația Rusă și Ucraina la 28 May 1997. Partea rusă are obligația de a informa partea ucraineană anual, înainte de data de 1 ianuarie, cu privire la numărul total de armament și personal militar stabilit pe teritoriul ucrainean conform listei convenite de Părți.

Art. 6 alin. 1

Formațiunile militare vor opera conform legilor Federației Ruse, cu respectarea suveranității Ucrainei, cu considerarea normelor ucrainene și evitând imixtiunea în afacerile interne ale acesteia.

Art. 8 alin. 4

Unitățile militare pot lua măsuri de protecție conform procedurii specifice a forțelor armate ale Federației Ruse și în cooperare cu autoritățile ucrainene competente.

Art. 15 alin. 5

Transportarea trupelor și personalului militar, a armamentului și a echipamentului militar, precum și alte mijloace materiale și tehnice, în interesul Flotei Mării Negre a Federației Ruse, se vor desfășura, pe parcursul tranzitării graniței ruso-ucrainene, în concordanță cu normele ucrainene. Transportarea corelată cu activitatea trupelor militare

în afara zonei de staționare se va realiza conform coordonării și/sau după înțelegerea cu autoritățile ucrainene competente.

Art. 18 alin. 1

Partea rusă va compensa orice daune rezultate din acțiunea sau inacțiunea formațiunilor militare sau a personalului militar rus pe parcursul activităților desfășurate în misiune, care afectează entitățile ucrainene sau ale unor state terțe pe teritoriul Ucrainei, în limitele determinate, pe baza plângerii, conform legii ucrainene.

Art. 19

Orice ambiguități privind jurisdicția asupra prezenței trupelor armate pe teritoriul Ucrainei, vor fi soluționate după cum urmează:

(1) Cazurile privind potențiale infracțiuni comise pe teritoriul Ucrainei de personalul militar sau de membri de familie ai acestora vor fi soluționate conform normelor ucrainene, de către instanțele și parchetele ucrainene sau de către alte autorități competente din Ucraina.

(2) Paragraful 1 nu se aplică în cazul în care:

(a) personalul militar sau membrii familiilor acestora au comis infracțiuni împotriva Federației Ruse sau asupra unor cetățeni ruși ce fac parte din personalul militar rus sau sunt membri de familie ai acestora;

(b) personalul militar a comis infracțiuni în executarea îndatoririlor de serviciu și pe parcursul desfășurării activității la locul în care executau misiunea.

Conform acestui paragraf, aceste cazuri vor fi soluționate conform legilor Federației Ruse, de către instanțele și parchetele ruse sau de către alte autorități competente din Federația Rusă.

Art. 24

Comisia Comună se va întruni cu scopul de a soluționa orice diferende privind interpretarea și aplicarea prezentului Acord. Comisia Comună va funcționa conform normelor pe care le adoptă. În situația în care Comisia Comună se va afla în imposibilitatea de soluționare a diferendului, acesta va fi soluționat pe cale diplomatică într-un timp rezonabil.

2. Acordul dintre Federația Rusă și Ucraina privind parametrii de distribuire a Flotei Mării Negre

Scopul acestui Acord, încheiat în Kiev la data de 28 mai 1997 cu scopul de a rămâne în vigoare pe durata *Acordului dintre Federația Rusă și Ucraina privind statutul și condițiile pentru prezența Flotei Mării Negre a Federației Ruse pe teritoriul Ucrainei* (vezi mai sus), a fost acela de a stabili limitele forțelor armate și cantitatea de nave, armament și echipament militar ale Flotei Mării Negre a Federației Ruse pe teritoriul Ucrainei.

Conform acestui Acord: “numărul total de personal militar al Flotei Mării Negre a Federației Ruse pe teritoriul Ucrainei este de 25000 de persoane, inclusiv 1987 de persoane din infanteria marină și forțele navale aeriene de uscat”.

Anexa 2 la Acord conține o listă a „Parametrilor logistici ai Flotei Mării Negre a Federației Ruse în afara Orașului Sevastopol”. Anexa 4 conține o listă a „Vaselor de luptă ale Flotei Mării Negre a Federației Ruse aflate în proprietatea Federației Ruse în Ucraina”.

Anexa 5 stabilește „Distribuirea armamentului, echipamentului militar și facilităților forței de apărare de coastă și infanteriei marine a Flotei Mării Negre a Federației Ruse în Ucraina”, iar Anexa 6 stipulează „Distribuirea armamentului, echipamentului militar și facilităților forțelor navale aeriene de uscat ale Flotei Mării Negre a Federației Ruse în Ucraina”.

3. *Acordul dintre Federația Rusă și Ucraina privind prezența Flotei Mării Negre a Federației Ruse pe teritoriul Ucrainei (2010)*

Acest Acord, semnat la Kharkiv, la 21 aprilie 2010, a fost încheiat cu scopul de a consolida relația dintre cele două state pe baza principiului parteneriatului strategic stabilit prin Tratatul de prietenie, Cooperare și Parteneriat între cele două state semnat la 31 mai 1997 de președinții Ucrainei și Federației Ruse. Prin acest Acord, Ucraina și Federația Rusă au convenit să extindă validitatea celor două acorduri pentru o perioadă de 20 de ani de la 28 mai 2017, cu o prelungire automată subsecventă din cinci în cinci ani, dacă niciuna dintre Părțile semnatare nu notifică scris cealaltă Parte, cu cel puțin un an înainte de prescrierea termenului, cu privire la terminarea unilaterală a acordurilor.

III. “Tratatul dintre Federația Rusă și Republica Crimeea privind aderarea Republicii Crimeea la Federația Rusă și formarea unor noi entități constitutive ale Federației”, semnat la 18 martie 2014 și ratificat de Duma de Stat a Rusiei la 21 martie 2014 (“Tratatul de Aderare”)

Acest Tratat care, din punctul de vedere al dreptului rusesc este un „tratat internațional”, a fost semnat de Președintele Putin din partea Federației Ruse, dl. Konstantinov - directorul Consiliului de Stat și dl. Assenov - primul ministru, din partea Republicii Crimeea, și dl. A. Chaly din partea Orașului Sevastopol. Conform acestui tratat, care face referire, *inter alia*, la rezultatele „referendumului” susținut în Crimeea, la 16 martie 2014, Crimeea s-a unificat cu Federația Rusă la data semnării tratatului. La aceeași dată, două entități distincte s-au alipit Federației Ruse: Republica Crimeea și Orașul Federal Sevastopol. Conform art. 4 alin. 2 al Tratatului, granița terestră a Crimeei cu Ucraina este considerată graniță a Federației Ruse. De la data alipirii Crimeei la Federația Rusă, cetățenii ucraineni sunt apatrizi cu reședință permanentă în Crimeea și în orașul Sevastopol, unde vor fi recunoscuți drept cetățeni ruși cu excepția cazului în care, în termen de o lună de la această dată, declară că doresc menținerea cetățeniei existente sau a statutului de apatrid. De la data alipirii Crimeei la Federația Rusă și până la 1 ianuarie 2015, tratatul prevede o perioadă tranzitorie în care entitățile juridice nou constituite să fie integrate în sistemul economic, financiar și juridic al Federației Ruse. Tratatul de aderare a intrat în vigoare la data de 1 aprilie 2014.

IV. Tratatе multilaterale și jurisprudență internațională relevante

A. Memorandum privind garanțiile de securitate conexe aderării Ucrainei la Tratatul de non-proliferare a armelor nucleare, Budapesta, 5 decembrie 1994

Prin acest memorandum, Federația Rusă, Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord, și Statele Unite ale Americii, reafirmă, în conformitate cu principiile Actului Final al CSCE, respectul pentru independența și suveranitatea Ucrainei și granițele ei actuale. Totodată, părțile reiterează obligația de a se abține de la orice amenințare armată sau utilizare a forței armate împotriva integrității teritoriale sau politice a Ucrainei și că pot recurge la astfel de mijloace doar ca măsuri de apărare, în baza Cartei ONU.

B. Rezoluții ale Adunării Generale a ONU

4. Rezoluția nr. 68/262 din 27 martie 2014 privind integritatea teritorială a Ucrainei (A/RES/68/262)

Rezoluția afirmă respectul pentru suveranitatea, independența politică, unitatea și integritatea teritorială a Ucrainei între granițele recunoscute internațional. Totodată, Rezoluția solicită Statelor-Părți să refuze implicarea și să se abțină de la orice acțiuni care urmăresc să afecteze parțial sau total unitatea națională și integritatea teritorială a Ucrainei, inclusiv orice încercare de modificare a granițelor statale prin amenințare, utilizarea forței sau alte mijloace ilicite.

Rezoluția subliniază că referendumul susținut în Republica Autonomă Crimeea și în orașul Sevastopol la 16 martie 2014, este nul din punct de vedere juridic și nu poate constitui un fundament valabil pentru nicio alterare a statului juridic al Republicii Autonome Crimeea sau a orașului Sevastopol. Prin urmare, Rezoluția solicită Statelor, organizațiilor internaționale și instituțiilor specializate să nu recunoască nicio modificare a statutului Republicii Autonome Crimeea și a orașului Sevastopol pe baza referendumului sus-menționat și să se abțină de la orice acțiune care ar putea fi interpretată ca recunoașterii oricărei astfel de modificări de statut.

5. Rezoluția nr. 71/205 privind situația drepturilor omului în Republica Autonomă Crimeea și în orașul Sevastopol din Ucraina, adoptată la 19 decembrie 2016 (A/RES/71/205)

Prin această Rezoluție, Adunarea Generală solicită insistent Federației Ruse:

- să respecte obligațiile care îi revin în baza dreptului internațional;
- să adopte măsurile necesare pentru a pune capăt de îndată oricăror abuzuri față de locuitorii Crimeei, în special măsurilor și practicilor discriminatorii raportate, precum: detențiile arbitrare; tortura și alte tratamente inumane sau degradante, precum și abrogări legislative arbitrare;
- să elibereze de îndată cetățenii ucraineni care au fost privați în mod ilegal de libertate sau judecați fără respectarea principiilor procedurale fundamentale, precum și pe cei transferați peste granițele statale dintre Crimeea și Federația

Rusă recunoscute la nivel internațional;

- să abordeze problema impunității și să se asigure că toți cei responsabili pentru abuzuri sunt suspuși judecății în fața unor instanțe independente.

Adunarea Generală solicită insistent Federației Ruse să asigure accesul adecvat și nerestricționat în Crimeea pentru organizațiile non-guvernamentale și misiunile de monitorizare a drepturilor omului, acestea având un rol crucial în a preveni deteriorarea situației drepturilor omului în teritoriu.

C. Instrumente ale Consiliului Europei**1. Rezoluții ale Adunării Parlamentare a Consiliului Europei**

(a) Rezoluția 1998(2014) privind evoluția situației din Ucraina: amenințări la adresa funcționării instituțiilor democratice, adoptată la 9 aprilie 2014

Deoarece nici secesiunea, nici alipirea la Federația Rusă nu au fost teme prioritare pe agenda politică a populației din Crimeea și nici nu au beneficiat de o amplă susținere, anterior intervenției militare din partea Rusiei, Adunarea Parlamentară consideră că voința de secesiune și unificare cu Federația Rusă au fost instigate și incitate de autoritățile ruse. Așa-zisul referendum organizat în Crimeea la 16 martie 2014 a fost neconstituțional atât în raport cu Constituția Crimeei, cât și cu Constituția Ucrainei. În plus, evorumul și rezultatele obținute sunt neplauzibile. În consecință rezultatul acestui referendum și anexarea ilegală a Crimeei de către Federația Rusă nu produc efecte juridice și nu sunt recunoscute de Consiliul Europei. Adunarea reiterează susținerea fermă pentru independența, suveranitatea și integritatea teritorială a Ucrainei. Adunarea își arată îngrijorarea cu privire la creșterea numărului de trupe militare la granița cu Ucraina, indicator al faptului că Federația Rusă consideră posibilitatea unei agresiuni militare neprovocate în Ucraina, ceea ce este inacceptabil.

(b) Rezoluția 2133(2016) privind reparațiile juridice ale încălcării drepturilor omului pe teritoriile ucrainene care nu se află sub controlul autorităților ucrainene, adoptată la 12 octombrie 2016

Rezoluția subliniază că victimele încălcării drepturilor fundamentale nu au la dispoziție remedii interne efective. Locuitorii din Crimeea nu pot apela în mod efectiv la autoritățile publice, deoarece poliția, parchetele și instanțele se tem de consecințele care ar apărea în cazul în care sprijină persoane percepute ca loiale Ucrainei.

În Crimeea, ucrainenii - în general și minoritatea tătară în particular -, trăiesc într-un climat de severă intimidare, creată de violările drepturilor lor fundamentale și de faptul că acestea rămân nepedepsite. Unii au fost forțați să părăsească Crimeea. Ca urmare a recente hotărâri a Curții Supreme a Federației Ruse privind interzicerea Mejlis-ului și a filialelor sale locale, tătarii din Crimeea au fost privați de reprezentare democratică. Presa tătarească și practicanții musulmani au devenit ținte. Efectul cumulativ al acestor măsuri represive constituie o amenințare la adresa existenței comunității tătare însuși ca minoritate cu particularități etnice, culturale și religioase.

2. Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei

Decizie privind situația din Ucraina (CM/Del/Dec(2014)1196/1.8) din 2 April 2014

Decizia reiterează obligația ce revine tuturor Statelor-Părți la Convenția Europeană a Drepturilor Omului de a respecta prevederile stipulate în acest instrument juridic. Totodată, subliniază că nici referendumul organizat în mod ilegal în Republica Autonomă Crimeea și în orașul Sevastopol la 16 martie 2014, nici anexarea ilegală subsecventă a acestor teritorii de către Federația Rusă nu pot fundamenta nicio alterare a statutului juridic al Republicii Autonome Crimeea sau a orașului Sevastopol.

D. Consiliul Uniunii Europene

Decizie privind măsurile restrictive în raport cu acțiunile care subminează sau amenință integritatea teritorială, suveranitatea și independența Ucrainei din 17 martie 2014

La 6 martie 2014, Șefii de Stat și de Guvern ai Statelor Membre ale Uniunii Europene au condamnat ferm încălcarea neprovocată a integrității teritoriale și a suveranității Ucrainei de către Federația Rusă și au solicitat retragerea imediată a forțelor armate ruse din zonele unde staționează permanent, în conformitate cu acordurile aplicabile. De asemenea, au solicitat Federației Ruse să permită accesul imediat al agențiilor internaționale de monitorizare. Șefii de Stat și de Guvern consideră că decizia Consiliului Suprem al Republicii Autonome Crimeea de a organiza un referendum privind statutul viitor al teritoriului nu este conformă cu Constituția Ucrainei și, în consecință, ilegală.

E. Jurisprudența Curții Internaționale de Justiție (CIJ)

1. Implicații și motivații politice

În continuare, sunt prezentate hotărâri ale Curții Internaționale de Justiție care prezintă relevanță în raport cu situația din Ucraina și implicațiile politice ale acesteia.

(a) *Activități militare și paramilitare în și împotriva Nicaragua (Nicaragua c. SUA), jurisdicție și admisibilitate (decize, Rapoarte CIJ 1984, P. 392)*

CIJ subliniază că în jurisprudența sa anterioară, precum *Cazul Canalului Corfu* (I.C.J. Reports 1949, p. 4), Curtea nu s-a ferit niciodată de o speță doar pe motivul potențialelor implicații politice ale situației de fapt sau pentru că unul dintre elementele acesteia era utilizarea forței armate. Rolul Curții este acela de a decide asupra dimensiunii juridice au unei situații. CIJ reamintește că în *Cazul Personalului Diplomatic și Consular al Statelor Unite la Teheran*, a explicat ca nu există nicio prevedere în Statutul de Reguli procedurale care să-i impună să-și decline competența asupra unui aspect al unui diferend pentru motivul că diferendul are anumite implicații, oricât de importante ar fi acestea. Totodată, CIJ a adăugat că nu există un fundament legal pentru o astfel de abordare nici în Carta ONU sau în Statutul Curții Internaționale de Justiție, ceea ce înseamnă că dacă ar adopta o astfel de perspectivă, CIJ ar impune o restrângere nejustificată a competențelor sale și, mai ales, asupra rolului pe care îl are în rezolvarea pașnică a diferendelor internaționale.

(*I.C.J. Reports 1980, p. 50, para. 37.*)

(c) *Opinie consultativă privind legalitatea amenințărilor cu utilizarea armelor nucleare, rapoarte ICJ 1996, P. 234*

Opinia subliniază că, indiferent care ar fi implicațiile politice, Curtea nu poate admite o solicitare de a respinge examinarea unei probleme juridice esențiale precum legalitatea unei acțiuni comise de unul din Statele Membre, în condițiile în care acțiunea constituie o potențială încălcare a obligațiilor ce-i revin conform dreptului internațional. Aceeași viziune a fost reiterată în *Opinia Consultativă din 9 iulie 2004, privind Consecințele Legale ale Construirii unui Zid în Teritoriul Palestinian Ocupat* (ICJ Reports 2004, p. 155, para. 41)

2. Valoarea probatorie a diferitor mijloace de probă

În *Cazul privind Acțiunile Militare și Paramilitare în Nicaragua (Nicaragua c. Statele Unite ale Americii)*, CIJ a prezentat abordarea sa cu privire la problema valorii probatorii a informațiilor din mass-media și a declarațiilor oficialilor statali: „În această speță, Curtea are la dispoziție materiale de documentare provenite din diferite categorii de surse. Un număr extins de documente au fost furnizate de sub forma unor rapoarte de presă, precum și în forma unor fragmente preluate din cărți. Indiferent dacă acestea au fost produse de statul reclamant sau de partea absentă, Curtea a fost atentă să le trateze cu mare precauție. Curtea nu le consideră probe propriu-zise, capabile să demonstreze prin ele însele fapte, nici atunci când pare că respectă standarde maxime de obiectivitate. Curtea considera, însă, că aceste materiale sunt capabile să contribuie, în anumite circumstanțe și coroborate cu alte elemente, la stabilirea existenței unui fapt, ca materiale descriptive adiționale altor mijloace de probă.

Chiar dacă este perfect legitim ca informațiile de presă să nu fie tratate ca mijloace de probă *per se*, cunoașterea publică a unui fapt poate fi stabilită pe baza acestor surse de informare, iar în *Cazul Personalului Diplomatic și Consular al Statelor Unite la Teheran*, Curtea a făcut referire la fapte care, în mare parte, erau cunoscute public fiindcă au fost prezentate extins în presa internațională, la radio și în televiziune. Din această perspectivă, Curtea a reținut acele materiale difuzate în presă care sunt pe deplin consistente și concordante cu principalele fapte și circumstanțe ale cauzei și, în felul acesta, a putut stabili că alegațiile sunt fundamentate. Cu toate acestea, CIJ trebuie să utilizeze un astfel de raționament cu maximă precauție. De exemplu, rapoarte larg răspândite despre un anumit fapt se pot dovedi, oricât de numeroase ar fi, ca provenind dintr-o unică sursă și, prin urmare, nu vor avea o valoare probatorie mai mare decât aceasta. Rapoartele de presă aduse înaintea CIJ trebuie examinate cu această importantă rezervă, în special atunci când se pune problema de a stabili dacă anumite fapte erau cunoscute public.

Materiale invocate în fața Curții includ și declarații ale reprezentanților Statelor, uneori de la cel mai înalt nivel politic. Unele dintre aceste declarații au fost transmise în fața unor organizații internaționale sau regionale și apar în registrele oficiale ale acestor instituții. Altele au fost făcute în cadrul unor conferințe și interviuri, fiind distribuite în presa locală sau internațională. Curtea consideră că asemenea declarații, care emană de la reprezentanți politici, uneori la nivel înalt, au o valoare probatorie specială atunci când

confirmă fapte sau acțiuni nefavorabile Statului reprezentat de persoana care le-a comis.

3. Aplicarea Convenției internaționale privind eradicarea terorismului financiar și a Convenției internaționale privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială (Ucraina c. Federația Rusă), obiectii preliminare, Decizia CIJ din 8 noiembrie 2019, paragrafele 21 și 46

CIJ a declarat admisibile alegerile Ucrainei cu privire la existența unui tipar de discriminare al Federației Ruse împotriva tătarilor și a etnicilor ucraineni din Crimeea. Curtea constată că plângerea formulată de Ucraina nu vizează aspecte privind „agresiunea armată” sau “ocuparea ilicită” a teritoriului Ucrainei și nici nu solicită CIJ să se pronunțe cu privire la statutul juridic al Crimeei, aspecte care nu fac obiectul diferendului. CIJ reține faptul că, din perspectiva Ucrainei, Federația Rusă s-a angajat într-o campanie consistentă de discriminare rasială, concretizată în acte repetate pe o perioadă extinsă de timp, începând din 2014, împotriva tătarilor și ucrainenilor din Crimeea.

F. Oficiul Procurorului, Curtea Penală Internațională, Raport privind acțiunile preliminare de verificare din 5 decembrie 2019

Începând din februarie 2014, protestele împotriva noului guvern ucrainean s-au augmentat, în special în regiunile estice și în Simferopol, capitala Republicii Autonome Crimeea. La 26-27 februarie 2014, indivizi înarmați și, de cele mai multe ori, îmbrăcați în uniformă, recunoscuți ulterior de Federația Rusă ca parte a personalului său militar, au preluat controlul în peninsula Crimeea. Rusia a continuat să exercite un control efectiv în acest teritoriu începând de la această dată.

În 2016, Oficiul a publicat un raport prin care constata că situația de pe teritoriul Crimeei și Sevastopolului va escalada spre un conflict armat internațional între Ucraina și Federația Rusă, care a debutat la 26 februarie 2014, iar normele de drept internațional umanitar vor continua să se aplice după data de 18 martie 2014, dată la care Rusia a anunțat includerea Crimeei în Federația Rusă, în condițiile în care Crimeea și Sevastopol se află în perpetuă stare de ocupație.

Informațiile existente constituie o bază rezonabilă pentru a considera că, începând de la 26 Februarie 2014, în aceste teritorii, au fost comise următoarele infracțiuni și abuzuri, conform art. 8 din Statut: omucideri cu intenție; tortură; încălcări ale demnității umane; privare ilegală de libertate; constrângerea unor persoane să servească în forțele armate ale unei Puteri ostile; privarea intenționată a unor persoane de dreptul la un proces echitabil; transferul unei părți a populației din teritoriul ocupat în afara acestuia (cu privire la transferul deținuților aflați în anchetă sau proces penal și prizonierii); preluarea cu forța a acelor proprietăți ale inamicului ce nu sunt imperativ necesare în contextul războiului (cu privire la proprietatea privată și bunurile culturale). În plus, Oficiul consideră că există suficiente informații care să reprezinte o bază rezonabilă pentru a constata potențiale încălcări ale art. 7 din Statut, anterior și în timpul ocupării Crimeei: omucideri; deportări sau transfer prin forță a populației; privarea de libertate în închisoare sau alte privări severe de libertate fizică; tortură; persecutarea unor grupuri identificabile de persoane pe

criterii politice; dispariția forțată a unor persoane.

V. Alte documente

A. Rapoarte relevante ale organizațiilor interguvernamentale

1. Rapoarte adoptate de instituții din cadrul ONU

(a) Comitetul ONU pentru Drepturile Omului

- *Observații Finale ale UNHRC privind al 7-lea Raport periodic al Federației Ruse CCPR/C/RUS/CO/07, din 28 aprilie 2015*

Între altele, Observațiile Finale au constatat încălcări ale drepturilor locuitorilor Republicii Autonome Crimeea și ai orașului Sevastopol și au formulat recomandări pentru Federația Rusă cu scopul remedierii acestor încălcări, după cum urmează:

- **Statul trebuie să ia măsuri efective pentru a ancheta potențialele încălcări ale drepturilor omului, în special răpirile, disparițiile forțate, detenția arbitrară și relele tratamente, inclusiv cele comise de forțele de „autoapărare” din Crimeea și să aducă înaintea justiției aceste situații, pentru a asigura că victimele și familiile acestora beneficiază de remedii efective și de justă compensare.**

- **Statul trebuie să garanteze exercițiul dreptului la liberă exprimare și informare pentru toți locuitorii din Crimeea, inclusiv libertatea de a avea acces la internet, în conformitate cu obligațiile pe care le are în baza Convenției.**

- **Statul trebuie să garanteze proceduri adecvate și transparente față de locuitorii din Crimeea în ce privește dreptul acestora de a decide asupra propriei cetățenii. În acest context, Statul trebuie să ia în calcul posibilitatea de a permite rezidenților să păstreze și cetățenia ucraineană, chiar și în cazul în care sunt interesați de cetățenia rusă.**

- **Statul trebuie să se asigure că drepturile minorităților și populațiilor indigene sunt respectate, în special drepturile tătarilor din Crimeea, astfel încât aceștia să nu fie victime ale discriminării sau hărțuirii. De aceea, statul trebuie să reia procesele penale intentate împotriva liderilor și activiștilor de origine tătară.**

- **Statul are obligația să respecte și să garanteze libertatea de conștiință și religie pe teritoriul Crimeei și să se abțină de la orice acțiuni care pot conduce la încălcarea lor și a obligațiilor ce decurg din Convenție.**

(b) Comitetul ONU împotriva torturii

- *Observații Finale ale Comitetului împotriva Torturii la al 6-lea Raport periodic al Federației Ruse, CAT/C/RUS/CO/6, de la 28 august 2018*

Fără a aduce prejudiciu statutului juridic al Crimeei, așa cum este recunoscut de dreptul internațional și subliniind importanța crucială a principiului integrității teritoriale pentru toate Statele Membre ale ONU, Comitetul constată controlul efectiv exercitat în Crimeea de Federația Rusă și reamintește obligația Federației Ruse de a implementa

Convenția în Crimeea. Comitetul exprimă îngrijorarea în legătură cu:

- Persistența unor încălcări grave ale drepturilor omului, inclusiv răpiri, detenții arbitrare, dispariții forțate, tortură, tratamente inumane, în special față de tătarii din Crimeea, activiștii pro-Ucraina și cei afiliați Mejlis-ului, din partea membrilor Serviciului de Securitate Federală și a forțelor de „autoapărare” din Crimeea;
- Utilizarea constantă a torturii de către autorități, cu scopul de a obține confesiuni false în contextul unor persecuții motivate politic (de exemplu, în cazul lui Oleg Sentsov, regizor ucrainean), conform informațiilor existente începând din 2014.
- În perioada februarie 2014 - iunie 2018, au fost depuse 106 reclamații la adresa autorităților, toate având ca obiect fapte de tortură, dar niciunul dintre aceste cazuri nu a beneficiat de o anchetă efectivă.
- Au fost raportate condiții deplorabile de detenție, precum și lipsa accesului adecvat la tratamente medicale.
- Agențiile internaționale independente de monitorizare a drepturilor omului, societatea civilă și avocații persoanelor fizice private de libertate au raportat accesul limitat la spațiile de detenție.
- Agențiile internaționale de monitorizare a drepturilor omului în Ucraina au raportat refuzul accesului în Crimeea.

Comitetul subliniază că Statului îi revine obligația de a adopta măsuri imediate pentru a pune capăt oricărei practici de tortură în Crimeea, inclusiv acelor acțiuni care au ca scop exercitarea de presiuni, pedepsirea sau extragerea unor confesiuni din partea opozanților politici și a activiștilor. Statul trebuie să investigheze urgent, imparțial și efectiv toate plângerile de tortură sau care vizează alte acțiuni interzise conform Convenției, în special cele comise de Serviciul de Securitate Federală și de forțele de autoapărare în Crimeea. Totodată, Statul ar trebui să garanteze anchetarea și pedepsirea agresorilor, precum și justă despăgubire a victimelor. Comitetul invită Statul parte să asigure accesul nerestricționat în Crimeea pentru agențiile internaționale de monitorizare a drepturilor omului.

2. Oficiul Înaltului Comisar ONU pentru Drepturile Omului (OHCHR)

- *Raportul privind situația drepturilor omului în Republica Autonomă Crimeea și orașul Sevastopol, temporar ocupate (raport emis la 25 septembrie 2017 și acoperind perioada cuprinsă între 22 Februarie 2014 și 12 septembrie 2017) (Raportul OHCHR din 2017)*

Raportul acoperă perioada 22 februarie 2014 - 12 septembrie 2017. Federația Rusă nu a acordat acces în Crimeea misiunii ONU de monitorizare a drepturilor omului în Ucraina. Prin urmare, evoluția drepturilor omului în Crimeea a fost monitorizată de pe teritoriul Ucrainei.

Cu sprijinul armatei Federației Ruse, forțele de autoapărare din Crimeea au blocat infrastructura militară și aeriană și au preluat controlul asupra facilităților strategice. De asemenea, acestea au fost acuzate, începând cu februarie 2014, de comiterea a numeroase abuzuri împotriva drepturilor omului, rămase nepedepsite.

Raportul reia două declarații ale președintelui Vladimir Putin:

- „În spatele unităților de autoapărare din Crimeea, se află soldații noștri. Aceștia au acționat într-o manieră foarte politicoasă, dar decisivă și profesionistă. Nu există o altă modalitate prin care populația din Crimeea să fie ajutată să-și exprime libertatea de voință”.
- De asemenea, președintele Federației Ruse a declarat într-o reuniune cu șefii agențiilor de securitate, desfășurată la 22 și 23 februarie 2014, că „a luat decizia de a începe să lucreze la întoarcerea Crimeei în Federația Rusă”. Această declarație a fost făcută într-un interviu acordat postului de televiziune *Rossiya*, în cadrul unui documentar intitulat „Crimeea. Drumul spre casă”.

Context:

Încă de la începerea ocupației, cadrul normativ al Ucrainei a fost înlocuit cu legislația Federației Ruse. În acest fel, au fost încălcate prevederile dreptului internațional umanitar, care impune respectarea normelor în vigoare într-un teritoriu ocupat, ulterior ocupării. Legislația și hotărârile judecătorești care au fost emise și pronunțate în Crimeea, cu scopul de a implementa legile Federației Ruse, au subminat și mai mult drepturile fundamentale și exercițiul acestora.

Cele mai afectate de abuzuri au fost persoanele care, în martie 2014, și-au exprimat opoziția față de referendum și au criticat intenția Federației Ruse de a prelua controlul în Crimeea. În această categorie se află jurnaliști, bloggeri, susținători ai Mejlis-ului, activiști pro-Ucraina și din Maidan, precum și persoane care nu au declarat vreo afiliere politică, dar au militat pentru respectarea strictă a normelor religioase din Islam. Dreptul acestor persoane la opinie, exprimare, asociere pașnică, mișcare, gândire conștiință și religie, a fost obstrucționat prin intimidări, presiuni, atacuri și violențe fizice, amenințări, precum și prin hărțuire, inclusiv pe cale judiciară, prin percheziții domiciliare, privare de libertate sau alte sancțiuni. Au fost consemnate încălcări grave ale drepturilor fundamentale, precum arestul și detenții arbitrare, dispariții forțate, tratamente inumane și tortură.

De asemenea, în primele trei săptămâni ale ocupației Crimeei, toate încălcările drepturilor omului în peninsula au fost atribuite membrilor forțelor de autoapărare din Crimeea. Toate aceste încălcări ale drepturilor fundamentale au afectat locuitori din Crimeea de diferite origini etnice, însă membrii minorității tătare au fost principala țintă a acestor abuzuri, mai ales cei care aveau legături cu Mejlis-ul și care au boicotat referendumul din 2014 prin organizarea unui protest public pentru menținerea Crimeei ca parte integrantă a Ucrainei.

Au urmat exproprieri ale proprietății publice și private, întreprinse pe scară largă, fără justă despăgubire și fără a lua în calcul prevederile dreptului internațional umanitar care protejează proprietatea.

Majoritatea reclamațiilor depuse având ca obiect încălcarea drepturilor fundamentale nu au beneficiat de o anchetă efectivă din partea autorităților Federației Ruse în Ucraina. Eșecul de garanta tragerea la răspundere pentru aceste acțiuni a privat victimele de justă despăgubire și a consolidat impunitatea, cu potențialul de a încuraja mai departe abuzurile.

Manifestarea a culturii și identității ucrainene în spațiul public s-a redus semnificativ, iar grupurile care și-au manifestat atașamentul față de simbolurile naționale sau față de

datele și personalitățile istorice, au fost amenințate sau sancționate în instanță pentru încălcarea ordinii publice.

Ratificarea Tratatului de aderare, la 18 martie 2014 a avut consecințe imediate asupra statutului locuitorilor din Crimeea. Toți cetățenii ucraineni și persoanele apatride care aveau rezidență permanentă în peninsula, primeau automat cetățenia Federației Ruse. Excepție au făcut acele persoane care, în termen de o lună de la intrarea în vigoare a Tratatului, au refuzat în scris cetățenia Federației Ruse.

Această regulă a cetățeniei automate a condus la apariția trei grupuri vulnerabile. Primul grup este reprezentat de persoanele care refuzat expres cetățenia rusă. Al doilea grup este alcătuit din cei care, neavând rezidența în Crimeea, nu întruneau criteriile legale pentru a deveni cetățeni ai Federației Ruse. A treia categorie este reprezentată de aceia care au renunțat la cetățenia ucraineană din considerentul păstrării locului de muncă. Începând din mai 2015, Înalțul Comisar pentru Drepturile Omului în Federația Rusă a estimat că în Crimeea, aproximativ 100 de mii de persoane nu aveau cetățenia Federației Ruse. Impunerea cetățeniei locuitorilor unui teritoriu ocupat echivalează cu obligarea acestora la fidelitate față de o putere pe care e posibil să o considere ostilă, fapt interzis de A Patra Convenție de la Geneva. Pe lângă încălcarea normelor de drept internațional umanitar, cetățenia automată generează probleme importante de drept internațional al drepturilor omului.

Raportul enumeră o listă extensivă de drepturi fundamentale, civile, politice, economice și sociale care au fost încălcate sau potențial încălcate în Crimeea și Sevastopol, prin acțiunea sau inacțiunea autorităților responsabile: dreptul la cetățenie; drepturi ale prizonierilor și deținuților între care dreptul la siguranță; dreptul la viață; dreptul la integritate fizică și psihică; dreptul la viață privată; libertatea de gândire, conștiință și religie; libertatea de exprimare și de informare a mass-media; dreptul la asociere și întrunire pașnică; libertatea de circulație; dreptul de proprietate; dreptul la educație în limba maternă.

Concluzii și recomandări:

Situația drepturilor omului în Crimeea s-a deteriorat semnificativ de la începutul ocupării de către Federația Rusă. Impunerea unei noi cetățenii și a unui cadru normativ care limitează puterea justiției de a proteja în mod efectiv drepturile fundamentale ale locuitorilor Crimeei sunt două caracteristici fundamentale ale perioadei monitorizate. Federația Rusă a extins propria legislație în Crimeea, cu încălcarea dreptului internațional umanitar. În multe cazuri, aceste norme au fost aplicate în mod abuziv. Autoritățile Federației Ruse în Crimeea au susținut grupurile și indivizii care și-au demonstrat loialitatea față de Federația Rusă, inclusiv din rândul minorităților naționale și religioase, în același timp prevenind orice critică sau acțiune organizată din partea opoziției. Spațiul de manifestare a societății civile și capacitatea acestuia de a critica sau de a susține puncte de vedere diferite de cele ale noului regim au scăzut semnificativ. Activitatea presei a fost restricționată, afectând în mod disproporționat comunitățile de tătari și de ucraineni, precum și dreptul acestora la informare și de păstrare a propriei identități culturale. Încălcări grave ale drepturilor omului au afectat dreptul la viață, libertate și siguranță, fără a fi

compensate cu investigații efective. Aparatul judiciar a eșuat în menținerea ordinii de drept și în exercițiul unei administrări adecvate a justiției. A apărut o nevoie presantă de sancționare a celor responsabili pentru încălcarea drepturilor fundamentale și pentru abuzuri, cu scopul primordial de a garanta o justă reparație victimelor. În plus, libertatea de mișcare între Ucraina și în Crimeea a fost restricționată.

Pentru a ameliora situația drepturilor omului în Ucraina, OHCHR Recomandă Guvernului Federației Ruse să pună capăt acțiunilor polițieneste, inclusiv perchezițiilor domiciliare, interpelărilor, detenției, prelevării probelor ADN și tratamentului discriminatoriu și disproporționat față de membrii comunității tătare din Crimeea.

3. Comisarul Consiliului Europei pentru Drepturile Omului

- *Raportul privind Misiunea Comisarului în Kiev, Moscova și Crimeea, 7-12 septembrie 2014 (Raportul Comisarului)*

Raportul analizează situația minorităților din Crimeea. Ulterior ocupării peninsulei, Comisarul a acordat atenție cu precădere comunității tătare și etnicilor ucraineni rezidenți în Crimeea.

- **Diversitatea culturală, lingvistică și religioasă**

Comisarul a primit rapoarte reclamând un număr considerabil de percheziții, desfășurate de membrii înarmați și mascați ai forțelor de securitate în lăcașele de cult musulmane, precum și în spațiul privat și în locul de muncă al membrilor comunității tătare din Crimeea. Obiectivul declarat acestor acțiuni cu caracter abuziv a fost acela de a interzice o serie de obiecte, inclusiv arme și ceea ce se califica drept „literatură extremistă”. Până la vizita Comisarului, aceste percheziții s-au desfășurat în opt din cele 10 școli cu profil religios aparținând Directoratului spiritual al musulmanilor din Crimeea

Alte rapoarte au semnalat faptul că autorităților purtau, „discuții informative” cu diferite grupuri de persoane, pentru a verifica dacă aceștia au aderat la forme de islam considerate indezirabile. Percepția mai multor reprezentanți ai comunității tătare din Crimeea a fost aceea că acțiunile în cauză aveau caracter intruziv și erau întreprinse cu scopul de a intimidă.

În ajunul evenimentelor din februarie și martie 2014, unii membri ai minorităților au decis să părăsească regiunea deoarece nu se mai simțeau în siguranță, în timp ce alții au preferat să se abțină de la orice formă de manifestare deschisă a propriilor viziuni religioase.

Comisarul a luat cunoștință de tentative de obținere a controlului asupra parohiilor Bisericii Ortodoxe Ucraineana aflate sub Patriarhia Kievului și presiunea exercitată în rândul preoților.

Comisarul consideră că multiculturalismul este o caracteristică unică și pozitivă a acestui teritoriu, fiind necesar să fie păstrat și cultivat, inclusiv prin media, precum și în școli și instituții publice. În ciuda schimbării de cadru normativ, cele trei limbi (rusă, tătară și ucraineană) continuă să fie folosite în comunicare. Cu toate acestea, Comisarul a primit rapoarte care arată că utilizarea limbii ucrainene în școli a fost redusă. Aparent,

în Simferopol, limba ucraineană era utilizată într-o singură școală „unde educația se va realiza în limba ucraineană”, în timp ce în toate celelalte instituții de învățământ, limba rusă urma să devină limba oficială de instruire. Este discutabil dacă această măsură a fost adoptată ca urmare a cererii părinților ai căror copii erau înscriși la școală, așa cum au susținut autoritățile. Este de asemenea discutabil dacă părinții ar trebui să fie principalii decidenți în ceea ce privește problema limbii în care se face educație în școală.

- Situația presei

Comisarul a fost informat cu privire la două valuri principale de atacuri la adresa jurnaliștilor: în martie 2014, în jurul perioadei referendumului, și în mai 2014, în perioada comemorării zilei deportării Tătarilor în Crimeea în 1944. Unul dintre aceste cazuri a implicat un jurnalist local care a fost reținut și asaltat fizic de către membrii forțelor de autoapărare.

- Statutul forțelor de autoapărare (CSDF)

O altă problemă abordată de Comisar vizează statutul juridic și atribuțiile forțelor auxiliare de autoapărare din Crimeea, care au jucat un rol vizibil în cadrul evenimentelor din februarie-martie 2014 și ulterior.

Comisarul a primit numeroase rapoarte care arată că au existat multiple ocazii în care membrii forțelor de autoapărare au fost implicați în cazuri grave de încălcări ale drepturilor omului, incluzând răpiri, detenții arbitrare, rele tratamente și atacuri la adresa jurnaliștilor. Unul dintre multele cazuri comunicate vizează doi activiști care au fost privați de libertate și supuși tratamentelor inumane de către forțele de autoapărare, la 9 martie 2014. După ce au petrecut 11 zile în detenție într-un loc necunoscut, au fost transferați pe teritoriul Ucrainei.

Comisarul a fost informat și de posibila implicare a membrilor forțelor de autoapărare în naționalizarea întreprinderilor private.

În luna iunie a aceluiași an, autoritatea legislativă locală, într-o manieră aparent retroactivă, a adoptat o propunere privind legalizarea acestor forțe de autoapărare printr-o normă care stabilea o serie extinsă de competențe ale acestora. Mai departe, comisarul a fost informat că există două inițiative legislative, una introdusă în plan local și una în așteptare în Duma de stat, care urmăreau asigurarea imunității pentru acțiunile comise de membrii forțelor de autoapărare în februarie 2014.

- Probleme privind cetățenia

Legislația Federației Ruse stipulează că toți rezidenții permanenți din teritoriul Crimeei, cu excepția celor care refuză în mod explicit cetățenia rusă, devin cetățeni de drept ai Federației Ruse, la o lună după data când, conform Federației Ruse, Crimeea a devenit parte integrantă din teritoriul său. O problemă semnalată constant fost aceea că, cel puțin într-un număr de cazuri, există motive temeinice pentru a crede că libertatea de voință a rezidenților a fost restrânsă în acest proces de „pașaportizare”. Comisarul a luat cunoștință și de situații în care cetățenia rusă nu a fost acordată unor persoane care intenționau să obțină această cetățenie, dar nu îndeplineau criteriile de eligibilitate conform legislației Rusiei, mai precis condiția rezidenței permanente. Din punctul de vedere al Comisarului, trebuie respectat dreptul oricărei persoane de a decide cu privire la aspectele legate de cetățenia proprie. Consimțământul persoanelor în cauză este prioritar,

iar acest consimțământ trebuie să fie efectiv și exprimat fără echivoc.

O altă problemă semnalată Comisarului vizează posibilitatea propriu-zisă de exprimare a voinței. Perioada garantată pentru inițierea procedurii de refuz a cetățeniei rusești era foarte scurtă, de o lună, începând de la data de 18 aprilie 2014. Instrucțiunile primite de la serviciul de migrație în legătură cu procedura, au fost disponibile abia din data de 1 aprilie 2014, iar informațiile referitoare la locul unde puteau fi transmise cererile au fost cunoscute începând cu 4 aprilie. Între 4 și 9 aprilie erau funcționale numai două astfel de locuri: în Sevastopol și în Simferopol. De la 10 aprilie, au devenit disponibile astfel de oficii în alte nouă localități. În cele din urmă, au fost introduse cerințe procedurale suplimentare, precum necesitatea de a face cererea în persoană sau aceea că ambii părinți trebuie să semneze cererea în numele unui copil. În plus, persoanele care se aflau în custodie în diferite instituții de stat au întâmpinat dificultăți în ceea ce privește exprimarea consimțământului. Această situație este valabilă în special în cazul persoanelor deținute sau care îndeplinesc pedeapsa privativă de libertate cu închisoarea precum și celor din spitale, clinici sau orfelinate. Persoanele aflate în astfel de situații, trebuie să aibă la dispoziție toată informația necesară care să le permită să facă o alegere informată. Cu alte cuvinte, aceștia trebuie să fie în primul rând pe deplin informați și să aibă o înțelegere clară a tuturor posibilelor consecințe juridice ce decurg din opțiunea lor.

Probleme suplimentare au apărut în cazul persoanelor care au demarat o procedură de refuz a cetățeniei rusești, fără a primi un răspuns. În acest context, este important să se stabilească în primul rând dacă aceste persoane vor primi automat Statutul de rezidenți permanenți sau nu și în ce măsură acest lucru le va afecta drepturile economice și sociale, precum și accesul pe piața muncii. Pentru anumite categorii de persoane, precum funcționarii publici, decizia de a refuza cetățenia rusă însemna pierderea locului de muncă. Comisarul a primit și rapoarte care sugerau că persoanele angajate în sectorul public erau sfătuite să renunțe la cetățenia ucraineană.

- Accesul organizațiilor internaționale umanitare și de drepturile omului

O altă problemă privește accesul liber și nerestricționat al organizațiilor și misiunilor internaționale în regiune, inclusiv al celor care au ca misiune sau ca obiectiv monitorizarea independentă și imparțială a situației drepturilor omului. O parte dintre aceste obstacole decurg din cadrul legislativ, în timp ce altele din modul în care sunt implementate aceste norme. Cu excepția Comisarului Consiliului pentru drepturile omului din Consiliul European, reprezentanții altor instituții internaționale, inclusiv ONU/OHCHR nu au primit acces în siguranță pentru monitorizarea în regiune după martie 2014.

4. Rapoarte ale Biroului OSCE pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului (ODIHR) și ale Înalțului Comisar al OSCE pentru Minorități Naționale (HCNM)

- Analiza drepturilor omului în Ucraina, Haga/Varșovia, 12 mai 2014

Analiza

Raportul subliniază existența unor plângeri credibile referitoare la dispariții forțate.

În Crimeea, țintele predilecte ale acestor dispariții au fost în special activiștii pro-Maidan, jurnaliștii și membrii forțelor armate ale Ucrainei. În unele dintre aceste cazuri, victimele au fost supuse torturii și tratamentelor inumane pe perioada custodiei. Orice tentative ale poliției sau procuraturii de a investiga aceste dispariții forțate sau acțiunile corelate acestora s-au dovedit ineficiente. Toate aceste incidente conțin un tipar bulversant care include violențe fizice, hărțuire, amenințări și intimidări la adresa victimelor. Potențialii agresori au fost descriși, de regulă, ca persoane de sex masculin în uniforme asociate cu grupurile de auto apărare.

Raportul

În ciuda mandatului clar de monitorizare a situației drepturilor omului în Crimeea, instituțiile și experții independenți ai OSCE, cei din cadrul ONU și din Consiliul Europei s-au confruntat cu restrângerea parțială sau totală a accesului în peninsula Crimeea. Autoritățile *de facto* din Crimeea nu au răspuns cererilor de facilitare a accesului. În cadrul unor interviuri extinse cu peste 100 de actori din societatea civilă și cu autorități ucrainene mutate pe teritoriul Ucrainei, agențiile de monitorizare au primit numeroase semnalări credibile, consistente și convingătoare privind încălcarea drepturilor omului și acțiuni ilegale comise în Crimeea, unele dintre ele de natură foarte gravă.

B. Rapoarte ale unor organizații neguvernamentale

5. Human Rights Watch – „Drepturi în retragere: abuzuri în Crimeea”, raport publicat în noiembrie 2014

Raportul documentează abuzurile menționate mai jos și se bazează pe cercetare la fața locului, desfășurată în Crimeea, în octombrie 2014, perioadă în care cercetătorii Human Rights Watch s-au întâlnit și au discutat cu jurnaliști, activiști, avocați, reprezentanți ai societății civile, membri ai comunității tătare din Crimeea, inclusiv conducători ai Mejlisului și ai Directoratului spiritual al musulmanilor din Crimeea. Cercetătorii Human Rights Watch au desfășurat, de asemenea, interviuri telefonice cu persoanele care au părăsit Crimeea și s-au mutat în Ucraina. Raportul include și materiale colectate și publicate anterior, în perioada cercetării desfășurate în peninsula în martie 2014.

Protecția drepturilor omului în Crimeea a fost afectată din momentul în care Rusia a început ocuparea în peninsula, în februarie 2014. În cele opt luni care au urmat, autoritățile *de facto* din Crimeea au restrâns libertatea de exprimare și de adunare pașnică a locuitorilor, făcând apel la hărțuire și intimidare. Principalele victime ale abuzurilor au fost membrii minorității tătare din Crimeea, membrii minorității etnice musulmane, precum și localnicii nativi din peninsula Crimeea care și-au exprimat în mod deschis opoziția față de ocupația Federației Ruse. În același timp, autoritățile nu au desfășurat anchete și investigații efective cu privire la abuzurile comise de grupuri paramilitare implicate în dispariții forțate sau cu privire la tratamentul inuman din perioada detenției, ale cărui victime au fost tătarii din Crimeea, activiști, jurnaliștii și orice indivizi percepuți drept pro-ucraineni.

Prin impunerea cetățeniei ruse în Crimeea, autoritățile au comis acte de discriminare împotriva cetățenilor ucraineni din regiune și au creat premisele pentru potențiala

expulzare a acestora. Astfel, au fost încălcate obligațiile care revin, conform dreptului internațional umanitar, unei puteri ocupante în raport cu civilii din regiunea ocupată.

Ulterior, între lunile august și octombrie, autoritățile au desfășurat percheziții invazive și fără mandat în moschei și școli islamice, în case proprietate privată a tătarilor din Crimeea și față de membrii Mejlis-ului. Perchezițiile au fost făcute sub pretextul de a căuta arme, droguri și literatură interzisă, prin intermediul poliției locale și al Serviciului de securitate federală, dar au implicat în efectuarea lor zeci de bărbați neidentificați, armați și mascați. Autoritățile au hărțuit instituțiile media pro-ucrainene sau aparținând comunității tătare, au percheziționat birourile acestora, au închis unele birouri sau au amenințat cu acest lucru. Mai mult, autoritățile au continuat să susțină așa numitele unități de autoapărare, constând în grupuri paramilitare armate, constituite în Crimeea la finalul lunii februarie și au fost implicate în dispariții forțate, violențe și, cel puțin în unul din cazuri, tortura unor activiști pro-ucraineni. Autoritățile nu au investigat abuzurile în cauză. Dimpotrivă, în luna iunie au început demersuri de reglementare a acestor unități conform legii, conferindu-le totodată competențe suplimentare. Mai mult, în luna iulie, primul ministru *de facto* al Crimeei, a inițiat o propunere legislativă în Parlamentul Crimeei prin care propunea acordarea amnistiei tuturor membrilor unităților de autoapărare din Crimeea pentru acțiunile comise în perioada februarie și aprilie 2014. Un instrument juridic similar se afla în procedura legislativă în cadrul Dumei de stat a Rusiei, propunând amnistia pentru membrii unităților de autoapărare din perioada februarie 2014 - ianuarie 2015, cu excepția acelor fapte motivate doar de câștig personal.

6. Amnesty International – „*Un an mai târziu: încălcări ale drepturilor privind libertatea de exprimare și de asociere în Crimeea*”, raport publicat în 2015

Decăderea președintelui Ianucovici în februarie 2014, ca urmare a celor trei luni de proteste ale Euromaidan în Kiev, a pus în mișcare un lanț rapid de evenimente în Republica Autonomă Crimeea, culminând cu anexarea acesteia de către Rusia. Practic, peste noapte, legislația din Rusia a fost extinsă în integralitatea sa în teritoriul Crimeei, inclusiv normele care limitau exercițiul libertății de exprimare, asociere și adunare pașnică, conducând la o deteriorare rapidă a protecției drepturilor omului în peninsula și la diferite sancțiuni aplicate disidenților, în special celor care exprimau sau erau suspectați că au viziuni pro-ucrainene.

Atitudinea *de facto* a autorităților din Crimeea și a Rusiei față de opozanți a fost simplă: „plecați sau tăceți din gură”. Multe voci critice au fost constrânse să plece sau au fost victimele unor răpiri ulterioare anexării. Unele asociații cu profil pro ucrainean și unele grupuri pentru protecția drepturilor omului s-au relocat sau au încetat activitatea pe care o desfășurau. Comunitatea de 200000 de tătari a fost în mod special afectată, de foarte multe dintre încălcările drepturilor omului cuprinse în raport. Acest lucru nu este surprinzător dat fiind că liderii tătari proeminenți au rămas opozanții cei mai vocali și cei mai vizibili ai stăpânirii rusești în regiune. Particularitățile privind stilul de viață, cultura, religia, limba, numele și chiar aspectul îi plasau și mai mult în poziții distincte în raport cu majoritatea locuitorilor Crimeei. Spre deosebire de numeroșii activiști ucraineni care s-au relocat în Ucraina, pentru majoritatea tătarilor din Crimeea, peninsula este singur

acasă și nu sunt dispuși să se mute.

- Răpiri și impunitate

În primele luni de la ocuparea Crimeei, cel puțin 12 persoane au fost răpite și supuse unor tratamente inumane de către forțe paramilitare neidentificate. Nu s-a putut stabili ce s-a întâmplat cu șapte dintre aceștia și niciun agresor nu a putut fi identificat. Unii activiști pro-ucraineni au fost arestați de serviciile de securitate ale Federației Ruse și transferați în mod legal în Rusia în calitate de suspecți ai unor infracțiuni, pe motive discutabile și neîntemeiate de apartenență la grupări teroriste sau care planifică acțiuni teroriste. Au existat și o serie de cazuri de răpire a tătarilor din Crimeea de către forțele paramilitare. Tiparul era acela că erau opriți pe stradă, împinși într-o mașină și transportați de un grup organizat de bărbați înarmați. Autoritățile *de facto* au creat un grup special de contact, care să investigheze aceste răpiri și au promis în repetate rânduri că vor face tot ceea ce le stă în putință pentru a identifica persoanele responsabile, însă nici unul dintre cazuri nu a fost soluționat.

- Libertatea de exprimare

Libertatea de exprimare a fost substanțial restrânsă în Crimeea de la data ocupării și anexării peninsulei de către Rusia, în februarie și martie 2014. Ulterior, au urmat campanii consistente de cenzurare a oricărui voci disidente. Membrii seniori ai autorităților *de facto* au făcut declarații amenințătoare la adresa celor care diseminează perspective și informații contrare celor agreeate de autorități. A urmat hărțuirea sistematică a oricărui opozanți, inclusiv prin transmiterea unor amenințări oficiale, percheziții la domiciliu sau la birou și interogări ale celor care erau suspecți de afinități pro-ucrainene.

- Eliminarea presei independente. Proceduri administrative

Ulterior anexării Crimeei de către Rusia, autoritățile *de facto* au solicitat tuturor persoanelor juridice din Crimeea să se înregistreze din nou conform legislației rusești, până la 1 ianuarie 2015, termen care a fost ulterior extins până la 1 aprilie 2015. La 11 martie, ministrul *de facto* al afacerilor interne, informațiilor și comunicațiilor Crimeea, a semnalat în cadrul unei conferințe de presă existența unui număr mare de agenții de presă care nu sunt înregistrate conform legii. În realitate, această procedură de înregistrare a creat o marjă largă de discreție a autorităților pentru a accepta sau a respinge înregistrarea, inclusiv pentru detalii tehnice minore. Cel puțin cinci stații de radio au fost private de frecvență de emisie în Crimeea, cu pretextul neîndeplinirii cerințelor administrative.

- Libertatea de asociere

Libertatea de asociere pașnică a fost afectată în mod consistent de la anexarea peninsulei de către Rusia. Adunările publice și protestele stradale din Crimeea au scăzut în mod vizibil începând cu martie 2014, dat fiind că autoritățile *de facto* au adoptat o legislație restrictivă, precum și măsuri administrative menite să evite orice protest sau adunare care ar transmite un mesaj de opoziție față de noul regim. Conform dreptului rus, organizatorii acestor adunări publice au obligația de a obține o autorizație oficială, cu excepția cazului în care activitatea se desfășoară într-un loc îndepărtat și special desemnat. Aceste prevederi au fost utilizate în mod repetat pentru a interzice demonstrațiile sau adunările publice nedorite.

- Hărțuirea și privarea de libertate a activiștilor pro-ucraineni

Adunările publice care se opuneau anexării Crimeei au încetat la 18 martie 2014,

când Tratatul care consacra anexarea Crimeei de către Rusia a fost semnat la Moscova. Din acel moment, majoritatea activiștilor care se declarau în mod deschis ucraineni au părăsit peninsula, temându-se în mod justificat cu privire la siguranța personală și pentru a evita riscul unei condamnări penale. Aceste temeri au devenit acute în mai 2014, ca urmare a arestărilor ilegale și a posibilei torturări a directorului de film Oleg Sentsov și a altor persoane de către Serviciul de securitate ale Federației Ruse, urmate de condamnarea penală a acestora invocându-se ca bază acțiunii teroriste. Mai departe, afinitățile pro-ucrainene nu am mai fost exprimate public, iar organizarea unor adunări publice menite să celebreze cultura ucraineană a fost împiedicată de autoritățile *de facto*.

- Interzicerea adunărilor tradiționale ale tătarilor din Crimeea și a protestelor

Comunitatea tătară din Crimeea a fost afectată în special de noile restricții privind libertatea de adunare pașnică, pe care autoritățile *de facto* au utilizat-o pentru a restrânge adunările publice tradiționale. În mai 2014, autoritățile *de facto* au emis o interdicție temporară a oricăror evenimente publice în Crimeea. Deși nu a fost niciodată formulat ca atare, această interdicție viza în mod special comunitatea tătară. La 16 mai, prim-ministrul *de facto* al Crimeei a anunțat că toate adunările publice vor fi respinse până la data de 6 iunie, pentru a elimina posibile provocări din partea extremiștilor, care au reușit să pătrundă pe teritoriul Republicii Crimeei, și pentru a preveni tulburarea sezonului estival.

Presiuni exercitate asupra Bisericii Ortodoxe Ucrainene aflate sub autoritatea Patriarhiei Kievului

Grupările religioase s-au confruntat, de asemenea, cu dificultăți, în noul context din Crimeea. Din cele peste 1400 de grupuri religioase înregistrate în Crimeea anterior anexării, începând din februarie 2015, doar aproximativ 12 au fost înregistrate din nou conform legislației rusești, așa cum indică raportul emis de Misiunea din Teritoriul Crimeei - o inițiativă de drepturile omului care cuprinde organizații nonguvernamentale rusești și ucrainene. Biserica Ortodoxă Ucraineană aflată sub autoritatea Patriarhiei Kievului, care s-a desprins de Biserica Ortodoxă din Rusia în 1992, fiind recunoscută de patriarhiile ortodoxe, s-a confruntat cu riscul de a pierde parohiile și lăcașurile de cult din Crimeea în cazul în care acestea nu reușesc să se înregistreze din nou conform legislației din Rusia. Ulterior, Serviciul de securitate federală din Rusia a solicitat Bisericii Ortodoxe Ucrainene aflate sub autoritatea Patriarhiei Kievului să renunțe în mod voluntar la dreptul de a folosi terenurile din Sinferopol, unde urmărea să construiască un templu și o clădire de apartamente pentru personalul serviciului. Planurile serviciului de securitate federală au fost ulterior aprobate de autoritățile *de facto* din Ucraina. Presiuni suplimentare au fost aplicate față de Biserica Ortodoxă Ucraineană aflată sub autoritatea Patriarhiei Kievului de către grupările pro-ruse. O biserică dintr-un sat a fost luată cu asalt în iunie 2014 de bărbați înarmați cu cuțite, săbii și biciuri. Aceștia au distrus interiorul bisericii, au lansat amenințări față de preoți și le-au cerut acestora să plece. În mod similar, alte biserici ortodoxe din alte orașe au fost devastate și închise.